

GWOŹDŹ (124) *sb m*

gwoźdź (65), **goźdź** (59); gwoźdź *Mymer*¹ *TarDuch* (2), *FalZioł* (2), *HistAl*, *KrowObr*, *Leop* (2), *SienLek*, *GórnDworz* (4), *KuczbKat*, *Strum*, *MWilkHist* (2), *ArtKanc*, *LatHar* (4), *SiebRozmyśl*; goźdź *BierRaj*, *BartBydż*, *RejPs*, *LubPs*, *Mącz* (7), *RejPos* (3), *RejZwierc*, *KochPieś*, *Calep* (3), *WujNT* (2), *WysKaz*, *SkarKaz* (2); gwoźdź : goźdź *OpecŻyw* (17 : 5), *BibRadz* (2 : 1), *BielKron* (5 : 10), *BudBib* (7 : 1), *SkarŻyw* (3 : 17), *GostGosp* (7 : 1).

gózdź (4), g(w)oźdź (4); gózdź *WysKaz*; gwoźdź *OpecŻyw* (2); gózdź : goźdź *Mącz* (3 : 2) (*Cn* gózdź). ◇ g(w)oźdź-.

sg *N* gwoźdź (13). ◇ *G* gwoździa (1), Goździa *n-loc* (1) [może od formy Goździe]. ◇ *A* gwoźdź (23). ◇ *I* gwoździem (4); -em (3), -(e)m (1). ◇ *pl N* gwoździe (13). ◇ *G* gwoździ (7), gwoździow (3); -i *SkarŻyw* (2), *GostGosp*, *WujNT* (2); -ow *OpecŻyw* (2); -i: -ow *n pers BielKron* (2 : 1); ~ -ow (2), -(o)w (1). ◇ *A* gwoździe (22). ◇ *I* gwoźdzmi (25), gwoździami (8); -ami *Mącz*, *MWilkHist*, *ArtKanc*, *Calep*, *SiebRozmyśl*; -mi : -ami *SkarŻyw* (3 : 2), *LatHar* (1 : 1); ~ -ami (7), -(a)mi (1). ◇ *L* goździach (3); -ach *SkarŻyw* (2), -äch (1) *OpecŻyw*. ◇ *V* gwoździe (1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI(XVIII) – XIX w.*

1. *Nieduży przedmiot metalowy lub drewniany, ostro zakończony, służący do wbijania; clavus Mącz, Cn; gumphus BartBydż; epiurus Cn* (122) : Iám pożywał rofkoffy/ a tys okrutnie zranion gwozdziemi. *OpecŻyw* 134v, 103v, 141, 141v, 144, 145 (12); *Mymer*¹ 29; *BartBydż* 66b; *TarDuch* C5v, D4v; *LubPs* hhv; *KrowObr* 162; *Leop Iudic* 5/26; Goździe theż ważyły pięćdziefiat fyklow złotá *BibRadz* 2. *Par* 3/9, *Is* 41/7, *Ez* 15/3; wzyęła s łobą gwoźdzye y łztukę drzewá krzyża świętego/ [...] ktore gwoźdzye przyniołła do fyná do Konftántynopolá. *BielKron* 154v, 33v, 155 [2 r.], 341v [2 r.], 345; *Mącz* 56d, 126d, 460b; gdy trzaská/ kość/ gwoźdź/ łtrzała/ álbo y co inego w ranie zołtało: thák możelz wywabić *SienLek* 150v; *RejZwierc* 111v; wzięła Iahel żoná Chewerowá gwozdz namiotowy *BudBib Iudic* 4/21, *Iudic* 4/21, 22, *l.Par* 22/3, *Is* 22/25, *Ez* 15/3; położywłzy gozdz ná łkroni ie^{so}/ vderzyła młotem y przebiła mozg ie^{so} *SkarŻyw* 560, 112, 114, 188 [2 r.], 397 [2 r.], 398 [2 r.] (14); *MWilkHist* Lv; Clavatus – Obiti gozdziemi. *Calep* 205b, 205a; Gwoździe ładki po łtu kop przedaiá *GostGosp* 162, 14, 22, 54, 74 [2 r.], 76, 84; *LatHar* 269, 586; *WujNT Ioann* 20/25.

W porównaniach (4): rołprofćie włzytek lud oney zyemie [...] / iefli tego nie vczynicie/ będą wam iáko gozdzye w oczu *BielKron* 43v; Słowá mądrych iáko łaská á goźdzye wbite miedzy łifćki zebráne łpołu *BielKron* 82; *BudBib Is* 22/23; Boiaźń o przyłzłey łmierći/ vmyłł człowieczy koniecznie zátrowożyć mułi/ á iáko gózdź przebiiający ciáło/ włzyłćkie pobudki pychy/ do drzewá krzyżowe^{so} przybiia. *WysKaz* 46.

W charakterystycznych połączeniach: gwoźdź miązszy, okrutny (5), ostry (3), srogi (3), tępý (5).

Zwroty: »gwoździem przebić, przebity (a. poprzebijany); goźdź przebił, przebijający; przebicie, przekłocie goździ« = *fixura clavorum Vulg* [szyk zmienny] (2 : 4; 1 : 1; 1 : 1); Widziłš niniję ręce moie bytz przez bolełci/ alé iutro vžrzyłš ié na krzyżu rozciágnioné/ ij gwozdziemi tępými przebité. *OpecŻyw* [79]v, [79]v, 139, [170]v; *RejPos* 118; *MWilkHist* L2; *ArtKanc* E14v; *WujNT Ioann* 20/25; *WysKaz* 46; *SkarKaz* 209b.

»gwoździem przybi(ja)ć, przybit(y), przybijanie« = *clavis fixus Mącz* [szyk zmienny] (9 : 8 : 1): *BierRaj* 18; *OpecŻyw* 133v, 139 [2 r.], 139v, 141; *RejPs* 102; *Ruta caesa*, Domowy sprzęt drzewiány ruźáyący/ To yeft yáko my mówiemy który goździem przibity nie yeft. *Mącz* 362b, 126c; *RejPos* 105, 105v; *Strum* M3; *SkarŻyw* 484, 532, 572; gdy okrutni kátowie błogofławione ręce twoie naprzod do krzyża tępyimi gwoździámi przybili *LatHar* 292, 278; *SiebRozmyśl* H4.

»wbic gwoźdź; gwoźdź wbity« = *clavum pangere Mącz* [szyk zmienny] (4; 3): *BielKron* 82; *Mącz* 56d, 275c; wbił gwoźdź w mur/ y około niego łznur okręcił *GórnDworz* T7, T7; *BudBib Eccli* 14/24; *SkarŻyw* 560.

»gwoźdźmi zbi(ja)ć« = *clavis compingere Vulg* (2): *FalZioł* IV 55d; Bowiem drzewo z lálá wjrębuie robotá ręki rzemieńniczej toporem: [...] gwoźdźmi y młóthámi zbił áby fie nierozwáliło. *Leop Ier* 10/4.

Wyrażenia: »drewniany gwoźdź« (1): Drewnianemi gwoźdźmi okręty zbijają. *FalZioł* IV 55d.

»gwoźdź żelazny« = *clavus ferreus Mącz* [szyk 8 : 1] (9): *OpecŻyw* 133v; *FalZioł* IV 55c; kazał moft ná łodziach łpráwić przez onę rzekę/ á zmoćnić dobrze gwoźdźmi żeláźnemi y láńcuchy *HistAl* E3v; zá ieden goźdź żeláźny/ dawáli czworo chlebá *BielKron* 443v, 120v, 341v; *Mącz* 126c; *Strum* M3; *SkarŻyw* 560.

W przén (3) : *KuczbKat* 391; Ieśli diámentowé goździe mus ma w ręku/ Ktorémi natwárdźégo vmié pożyć łęku *KochPieś* 1.

Wyrażenie: »gwoźdźmi przebity« (1): Tamo milá paⁿno twé ferce bylo przekloto/ cirnim vkoronowáno/ łromotnie najigráno/ gwoźdźmi przebito *OpecŻyw* 146.

Przen: *Sprawa trudna, dájca do myślenia* (2) :

Zwrot: »wbic gwoźdź; wbity goźdź« (1; 1): ktori [*Drytmar*] iłz vmieráiąc/ łtráfzliwie wołáł/ że go czarni czárći do pieklá wlekli: wielki mu [*Wojciechowi*] gwoźdź w ferce wbił/ iłz o popráwie żywota łwego [...] myłł *SkarŻyw* 352; Kręććie/ gryźćie heretycy/ ten dobrze mocną ręką wbił goźdź/ nie ruźyćie go z mieyćá/ y zęby połamiećie. *SkarKaz* 158a.

a. *Środek tarczy strzelniczej* (2) : iáko gdy łtrzelcy z ruźnic do tarczey łtrzeláią/ kiedy żaden w práwy połrzodek gdzie gwoźdź iefth nie trefi/ kto naibliżey gwoździá vgodzi/ then nailepzy klenot bierze. *GórnDworz* I3.

b. *Kolek do naciągania strun w instrumencie* (1) : *Collabi* – Goździe vłutnie, albo inźzego inźtrumentu. *Calep* 214a.

2. *n-pers* (1) : Zwałnił fie był ná łwego Woiewodę Kriřtinuła z domu Goździow *BielKron* 358.

3. *n-loc* (1) : porázili ie náfzy v Goźdzya (*marg*) Goźdzyec. (–) *BielKron* 421 v.

Synonim: **1.** *ćwiek*.